

pokazati gdje je ishodište pa su, kao nekoć Romul, upregnuli bijelu kravu i bijelog bika, koji su zaorali brazdu kojom je označen tlocrt grada. Postavlja se pitanje koliko su migracije u starom vijeku imale individualnu dimenziju. Prema Heršakovu mišljenju, dominantne su u to vrijeme kolektivne migracije ili, kako ih on naziva, »integralne migracije plemena i naroda, velike skupne deportacije, kolonizacije« (str. 384). Pa ipak, i tada je bilo pojedinaca koji su odlazili u strane sredine i tu počinjali neke nove aktivnosti i gradili egzistenciju. Osim želje i motiva samih aktera, i država je institucijom progona pridonijela, u ovom slučaju nedobrovoljnim, migracijama. Njihov je najpoznatiji oblik u starom vijeku ostracizam, putem kojega su Atenjani protjerali potencijalne diktatore i sumnjive im građane. Ekološke mijene, ledena i međuledena doba, erupcije vulkana, tektonska gibanja kontinenta utjecala su značajno na migracijska kretanja. U narednim razdobljima proizvodnja hrane postaje velika prekretnica i segment ekološkog utjecaja na socijalnu sferu tadašnjih društava. Migracije su djelovale i na jačanje individualnosti, utoliko što su se pojedinci izdvajali iz matičnih skupina pa je to jačalo samosvijest tih ljudi.

Knjiga Emila Heršaka predstavlja sintezu iscrpna i temeljita istraživanja migracijskih procesa u pretpovijesti i ranoj povijesti. Pisana je stilski zanimljivo, sadržajno detaljizirano do minucioznih segmenata uz uvijek prisutnu cjelovitost interpretacije, kako u odnosu na zbivanja u drevnosti tako i s obzirom na referenciju teksta u (post)modernim teorijskim/istraživačkim paradigmatama. Njezinu vrijednost, pored autorovih znanstvenih kvaliteta, određuje i malo istraživana problematika (barem u Hrvatskoj) kakvu čine kretanja ljudi u prostoru u nekim davnim vremenima. Stoga ova knjiga ima pored teorijske i udžbeničku kvalitetu za navedeni segment migracijske problematike, a autora predstavlja kao vrsna poznavatelja socioprostornog razmještanja i kretanja ljudske popu-

lacije u prapovijesti i ranijoj povijesti.

Dragutin Babić

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Boris Škvorc

Australski Hrvati: mitovi i stvarnost. Rasprave i eseji o hrvatskoj emigrantskoj književnosti, egzilantima i imaginarnoj Hrvatskoj

Zagreb: Hrvatska matica iseljenika, 2005, 214 str.

Nizom od osam eseja autor objedinjuje svoje dugogodišnje propitivanje hrvatske/ih iseljeničke/ih zajednice/a u Australiji, te njezine/ih pripadnosti kulturnoj, političkoj i jezičnoj matici zemlje podrijetla (Hrvatskoj) ili zemlje useljavanja (Australiji), kao i mjesto suvremene književnosti na hrvatskom jeziku unutar korpusa obiju književnosti, hrvatske i australske. I sam je iz perspektive iseljenika prvog naraštaja ovlašten progovoriti o pitanjima identiteta i etničnosti u iseljeništvu te procijeniti važnost očuvanja jezika u usustavljanju zajednice i njenih kanona. Takav pristup, kao što je rečeno u *Pogovoru*, istodobno predstavlja pomalo disonantan i vrlo kritičan glas u tom egzilu, s novim, strukovno poželjnijim, pogledima na australsku stvarnost. Knjiga je u tematskome i metodološkom smislu cjelina sastavljena od osam kulturoloških rasprava o australskim Hrvatima. Analizirajući ideološka polazišta više politički determiniranih interesnih skupina autor razmatra pitanje raslojenosti odnosno nehomogenosti hrvatske zajednice u Australiji. Pitanje fikcije i stereotipâ posebno je elaborirao kroz preispitivanje književne proizvodnje tamošnjih Hrvata. Zatečeno stanje pripisuje dislociranosti i (ne)mogućnosti smještanja iseljeničke književnosti u dva korpusa kojima bi ona trebala pripadati, hrvatskome

ili australskome. Stvara se fiktivni odnos zajednice prema povijesnom vremenu zemlje podrijetla s jedne, odnosno neuklopljenost u povijesno vrijeme zemlje useljavanja s druge strane. Stoga se i sama zajednica u posljednjih pedesetak godina određuje prema hrvatskome domovinskom korpusu izgradnjom paralelnog sustava kao »Druga«. Kako stereotipi postoje i unutar »dislocirane baštine australskih Hrvata« (str. 209), autor u knjizi otvara niz teorijsko-metodoloških, socijalno-kulturnih, ali i političko-pragmatičnih pitanja o njihovu (ne)sravnjivanju sa stereotipima među »hrvatskim Hrvatima«. Osnovne tematske sklopove knjige čine odnosi činjenica i fikcije koji stvaraju »imaginarnu Hrvatsku« i njeno pragmatično suprotstavljanje »realnoj Hrvatskoj«, potom razrada teorijske razine problema, analiza medijskog prostora, novinskih tekstova i književnosti s naglašeno fenomenološkim pristupom izdvojenosti iz dvaju kanona.

Knjiga je strukturno podijeljena na uvod i sedam poglavlja odnosno zasebnih eseja, od kojih je svaki dopunjen sažetkom na engleskom jeziku i popisom literature. Na kraju knjige nalazi se pogovor, bilješka o autoru, izvaci iz dviju recenzija i fotografski zapisi iz života hrvatske zajednice u Australiji. Iako esejistički, tekstovi su popraćeni mnoštvom bilježaka kojima autor argumentira svoje navode.

U uvodu, *O australskim Hrvatima, njihovim fikcijama, činjenicama, imaginarnoj Hrvatskoj i drugim znakovima koji zaokružuju obrise njihova zasebnog semiotičkog sustava*, općenito progovara o tim temama. Zapaža da, slično kao i u hrvatskim migrantskim zajednicama na drugim kontinentima, ni u Australiji ne postoji sustavno znanstveno promišljanje života, nego se »fikcija faktografira« (str. 7), a zbog nepostojanja usustavljenosti znanja nema ni mogućnosti usporedbe i analize dijaspore u širem smislu. U praksi

australsko-hrvatske zajednice egzistiraju drugačiji vrijednosni konotatori od onih u Hrvatskoj, drugi sustav stereotipa i priča utemeljenih na mitu. Vlastitim semantičkim sustavom znakova razlikuju se od sredine u kojoj žive, ali i od prostora iz kojih dolaze.

U prvom poglavlju, *Ideološka ishodišta raslojavanja australske hrvatske zajednice*, Škvorc analizira to raslojavanje i obrazlaže ga postojanjem različito determiniranih interesnih skupina, od kojih svaka polaže pravo na cjelinu »minimumom zajedničkih elemenata«, odnosno konceptom jedinstvena jezika i podrijetla. Istodobno je postojanje cjelovite hrvatsko-australske zajednice diskutabilno kad se uzmu u obzir njena uvjetna jedinstvenost, hijerarhija, osmišljena struktura, a posebno postojanje planova za budućnost. I dok predstavnici različitih ideoloških struja pokušavaju oko sebe okupiti cijelu zajednicu, ne postoji krovna udruga koja bi zajednicu koordinirala i kanalizirala sredstva. Takva praksa rezultirala je angažmanom malog broja predstavnika drugog naraštaja u organiziranom radu zajednice, populacija stari, a zbog raslojavanja brzo gubi i svoj identitet i materijalna dobra.

U drugom eseju autor propituje mjesto i ulogu tjednih novina u australsko-hrvatskom informativnom i kulturnom prostoru. Usprkos postojanju mnogobrojnih medija i elektronskog prijenosa informacija, novine su postale i ostale glavni izvor informacija unutar zajednice. Tri hrvatska tjednika preuzela su ulogu korelativa zajednice. S obzirom da su sva tri prenositelji ideoloških obrazaca, oni preuzimaju ulogu filtra i »posređuju zbilju«. Stoga dodatno pridonose ideološkom raslojavanju zajednice te bitno određuju oblik i tip organiziranja zajednice u cjelini. Osim ideološki, razlikuju se organizacijsko-financijski i vlasnički-strukturno (*Spremnost* je stranačko glasilo HOP-a, *Nova Hrvatska* jedine su privatne novine, a *Hrvatski vjesnik* osnovala

je *Croatian Community Association*), pa sva tri tjednika različito reagiraju na događaje u Hrvatskoj i Australiji.

Treći tekst, s područja književne teorije (odnosno prakse), nosi naziv *Egzilna i emigrantska književnost* (podnaslov: *Dva modela diskontinuiteta u sustavu nacionalnog književnog korpusa u doba kulturalnih studija*). Razlikujući te dvije književnosti i analizirajući proces književne komunikacije autor ocjenjuje da je hrvatska emigrantska kultura s matičnom hrvatskom kulturom stvorila »neodnos«, odnosno vlastiti svijet »imaginarnе Hrvatske« prema mitu izgrađenom na temelju nostalgичne čežnje. Oba nestabilna književna modela, onaj *ne-odnošenja* (emigrantski) i *ne-uklapanja* (egzilni), zbog svoje isključivosti postaju »paralelnim« književnim korpusima.

U četvrtom poglavlju, pod naslovom *Izvanmatični književni sustavi* (podnaslov: *Između nestabilnosti emigrantskog, uklopivosti egzilnog i neuklopivosti »međuprostornog« modela*) autor na dvama recentnim književnim primjerima analizira tipove »dislociranosti« hrvatskih književnih radova izvan matičnoga jezičnoga korpusa na iseljenički (emigrantski) i dobrovoljni (egzilni) model, uz koje egzistira i etnički (manjinski). Kako postoje neke generičke osobine usporedivosti u dijelovima korpusa, i književnost najčešće nosi lijevi ili desni politički predznak. Otegotnu okolnost hrvatskim književnicima predstavlja i pitanje njihova prihvaćanja u »etnički drugoj kulturi«, s obzirom da je tom naraštaju engleski »naučeni jezik«, ali se ipak pokušavaju unutar njega ostvariti.

U petom poglavlju, *Suvremeni trenutak književnosti na hrvatskom jeziku u Australiji*, autor ogoljuje neprepoznatljivost te književnosti u hrvatskoj i australskoj javnosti. Iako su obje strane zadane okolinom i svjesne svog podrijetla, jedine njihove poveznice imaju izvantekstualni karakter. Književnici hrvatske

iseljeničke zajednice u Australiji upravo su u tim okvirima nastojali uspostaviti vlastiti autoritet kao poveznicu stvarnosti i fikcije. S obzirom da hrvatsko-australska zajednica valorizira domete određenoga kulturološkog fenomena kroz brojčane odnose, ponosi se velikim brojem književnika koji pišu na hrvatskom jeziku i radom književnih društava (npr. HALUD u Sydneyju i KUD »August Šenoa« u Melbourneu). Iako je količina napisane hrvatske riječi velika, kvantiteta je nerijetko obrnuto proporcionalna recepciji, jer čak ni sami ne čitaju ono što njihovi kolege pišu. Otklon od kolektivismu u novim je naraštajima jasno vidljiv u nesudjelovanju novodošlih intelektualaca iz Hrvatske u procesu »omasovljavanja« književne produkcije na hrvatskome.

Šesti esej nosi naslov *Nekoliko napomena o suvremenom trenutku hrvatskog pjesništva u Australiji i fenomenima koje to pjesništvo okružuju*. Iznova se preispituju monolog i dijalog koji australsko-hrvatski književnici vode sa svijetom oko sebe, odnosno uklopivost toga specifičnoga književnog opusa u oba toka suvremene književnosti. Ipak, nužno nam se nameće pitanje u čiju se tradiciju uklapa priroda »drugosti« hrvatske književnosti, čak i u odnosu na »bijelu Australiju«.

S obzirom da je prebrojavanje Hrvata u iseljeništvu nerijetko element imaginarnog hrvatstva, a pitanje broja Hrvata čvrsto vezano uz problem očuvanja hrvatskoga jezika, autor propituje nije li i taj broj jedna ukorijenjena fikcija u sedmom eseju naslovljenom *Nekoliko napomena o broju Hrvata, hrvatskom jeziku, školama i hrvatskim medijima u Australiji*. Premda na osnovi statističkih podataka procjenjuje minimalni broj Hrvata u Australiji na 150.000 osoba (str. 189), ukazuje na problem minimalnog bilingvizma, koji se kao simultani javlja isključivo u obitelji. Stoga unatoč živoj prosvjetnoj aktivnosti na trima razinama obrazovanja (osnovne etnič-

ke i srednje škole te sveučilišna nastava hrvatskoga jezika), broj polaznika sve se više smanjuje, a pripadnici mlađih naraštaja već prelaze na engleski jezik. Tome pogoduje i činjenica da potencijalni govornici nemaju pravu prigodu susretati se sa standardnim hrvatskim jezikom, jer se u obitelji govori dijalektom te nema bilingvalnih škola.

Premda mu nije bila namjera niti je mogao analizirati ukupnost složene hrvatske iseljeničke zajednice u Australiji, njene povijesti i sadašnjosti te pozitivnih postignuća, poput financiranja društvenih klubova i crkava, autor nam omogućuje uvid u neke temeljne probleme te zajednice. Nudi vlastiti pogled na »presjek sustava vrijednosti izgrađenih unutar same izdvojene australsko-hrvatske zajednice«. U radu zajednice sve veći problem postaje činjenica da prvi naraštaj stari, a drugi u organiziranom radu zajednice nije zastupljen na odgovarajući način, pa se javlja problem kadrovske ustrojenosti i nedostatka novih ljudi. Pojedina poglavlja knjige, poseb-

no ona s područja književnosti, odaju stručnost, akribiju i kompetenciju autora, koji nesumnjivo poznaje zajednicu iznutra, a ovladao je literaturom, tiskom i arhivskim izvorima. Knjiga je pisana suvremeno i teorijski superiorno pa daje postavke za moderno interdisciplinarno proučavanje i komparaciju organiziranih hrvatskih etničkih zajednica u iseljensktvu. Pristupačna je prosječno obrazovanu čitatelju, ali može biti korisna i kao sažet priručnik kolegama, posebno zbog iznimna opsega literature na koju se poziva. Možemo zaključiti da je ona svojim svježim hipotezama, jednostavnošću i jasnoćom stila zanimljivo štivo široku krugu svih onih koji se temom iseljensktva, a posebno iseljenicima hrvatskog podrijetla u Australiji, na bilo koji način bave.

Dubravka Mlinarić

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*